

ІНОЗЕМНИЙ ІННОВАЦІЙНИЙ КАПІТАЛ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

В умовах реалізації цільової економічної програми інноваційного розвитку на державному рівні, зокрема в Дніпропетровській області, за 2008–2012 рр. має бути створена інноваційна інфраструктура, що повинна забезпечувати належну конкурентоспроможність національної економіки та подальше стає зростання темпів розвитку науково-технологічного потенціалу та інноваційних підприємств.

Реалізація основних етапів інноваційного процесу та виконання поставлених програмою завдань потребують чималих зусиль і коштів, а також теоретичних та методологічних підходів для створення підґрунтя та формування безпосередньо розвинутої регіональної інноваційної інфраструктури. Фінансування запланованих заходів у Дніпропетровському регіоні передбачено частково з державного й обласного бюджетів та за рахунок залучення інвестицій.

Національна програма «Критичні технології», що спрямована на розробку і впровадження у виробництво найбільш значущих технологій для удосконалення видобувної промисловості, машинобудування, розробки лазерних технологій, та Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» також передбачають активний розвиток напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня до 2013 р. [1–2].

Разом з тим за останні шість років питома вага підприємств, що впроваджували інновації, скоротилася на 30%, впровадження нових технологічних ресурсозберігаючих процесів скоротилося на 1,5%. При цьому загальна сума витрат на фінансування технологічних інновацій зросла більше ніж вдвічі, державне фінансування – в 2,5 рази. Питома вага обсягу виконаних науково-технічних робіт у ВВП знизилася на 10%. Іноземне інвестування зменшилося на 30% [3].

На жаль, темпи впровадження та реалізації пріоритетних розробок часто не відповідають плановим. Переважно це стається через недофінансування програм, відсутність належного контролю. Відповідно, виконання програм проходить в неповному обсязі.

Внутрішні інвестиції та обсяги існуючих іноземних інвестицій не в змозі забезпечити повне фінансування розвитку інноваційної сфери, розробку та впровадження інноваційних продуктів.

Ця ситуація викликає необхідність залучення додаткового іноземного капіталу до інноваційної сфери національної економіки України. Але на цьому шляху виникає низка проблем, пов'язаних з недосконалістю інвестиційної привабливості країни, несприятливим інвестиційним кліматом. Значна кількість факторів, що мотивують іноземних інвесторів до вкладання капіталу, не виконують свої функції належним чином.

Можливості і проблеми впливу вітчизняного та іноземного інвестування на становлення економіки розвинутих країн, та країн, що розвиваються, розглядаються багатьма зарубіжними та українськими економістами. Переважно ці джерела мають описовий характер моделей розвитку, інноваційної політики країн; містять аналіз впливу інвестування (зокрема іноземного) на обсяги виробництва та країну в цілому; методології інноваційного прогнозування; прогнози динаміки світових економічних відносин. Вітчизняні автори розглядають стратегії щодо загальнодержавної інвестиційної та інноваційної політики України, що спираються на досвід західних країн як пріоритетний напрям державного регулювання.

А.С. Гальчинський основою стратегічного курсу вбачає державну політику, «спрямовану на запровадження інноваційної моделі соціально орієнтованої еко-

номіки, ... що складається з трьох етапів економічних перетворень». Базу перетворень мають становити «глибокі якісні перетворення у всіх сферах суспільства, посилення іміджу України, створення сприятливого інвестиційного клімату, упорядкування відносин власності, модернізація підприємств...» [4, с. 16].

Інноваційна парадигма «повинна виконувати історичну функцію випереджального відображення складних процесів, що відбуваються у сучасному глобальному світі». В.П. Семиноженко трактує інноваційну політику як «єдино можливий стрижень національного проекту України в ХХІ столітті» [4, с. 32].

Автори закордонних публікацій аналізують вказані проблеми з огляду на особливості формування національних економік. У працях вітчизняних економістів активно досліджуються становлення інноваційно-інвестиційної моделі розвитку, механізми сприяння вітчизняного інвестування та залучення іноземних інвестицій, фінансування інноваційних проектів. Проте мало уваги приділяється особливостям умов формування політичних і соціокультурних основ української нації та особливостей держав партнерів [5–6].

Тому головною метою дослідження є врахування комплексності, системності поняття «міграція інноваційного капіталу» та факторів, що спричиняють приплив капіталу до національної економіки, які мають не лише економічний, але й політичний і соціокультурний зриси, під час формування інноваційно-інвестиційної моделі розвитку країни і, зокрема, формування інноваційної інфраструктури регіону.

Іноземне інвестування є складовою місткої системи міжнародної міграції капіталу.

Іноземне інвестування, загалом, залежить від цільової орієнтації, джерел, форми, обсягів і терміну інвестування.

Якщо мати на меті формування цілеспрямованих заходів щодо впливу на рух капіталу та залучення іноземних інвестицій, необхідно враховувати різноаспектну сутність інвесторів, які відіграють провідну роль у цьому процесі. Інвестор

може мати чітко визначену програму досягнення кінцевої мети або формувати її на основі інвестиційного маркетингу; він може орієнтуватися на пошук ресурсів, ринків збуту та ефективного виробництва. Країна-донор – інвестор, мотивуючись низкою факторів, з метою більш прибуткового вкладення капіталу (отримання прибутку) вкладає свої кошти – капітал, що мігрує до країни-реципієнта, в підприємство, проект, що планується до розвитку (і також є об'єктом міграційного процесу), в результаті маючи на меті отримання прибутку.

«Іноземні інвестиції – економічна категорія, яка визначається політичними та соціальними моментами, і позасистемна категорія, що детермінована системними атрибутами». «Діалектичний розгляд дозволяє стверджувати, що іноземні інвестиції являють собою позасистемну категорію. Вони притаманні капіталістичній (за якої вони виникли), соціалістичній та перехідній економікам, а також країнам, що розвиваються» [7, с. 15].

Таким чином, приналежність до певної системи не визначає, чи будуть існувати іноземні інвестиції, чи – ні, а лише може вплинути на обсяг та інтенсивність даного процесу.

З іншого боку, процес іноземного інвестування полягає у прагненні власників капіталу відстоювати свої інтереси, що є суб'єктивною рисою; і, в кінцевому результаті, діяльність власників капіталу стає методом реалізації економічної стратегії. Тобто процес іноземного інвестування буде залежати від соціально-економічних умов країни-донора і країни-реципієнта, а також від їхньої зовнішньоекономічної політики на макрорівні.

Свою місію примноження матеріального та соціального значущого багатства інвестиції можуть виконувати в декількох сферах суспільного капіталу: виробничій, фінансово-банківській, інноваційній, соціальній, екологічній. З огляду на Державну програму України, яка передбачає формування інноваційно-інвестиційної моделі розвитку країни, де провідну роль відіграють інновації та все, що з ними пов'язано, зупиняємо свою

увагу на капіталі, якій надходить в інноваційну сферу [2].

Інноваційний капітал – відносини між країною-донором (її суб'єктом господарювання – власником капіталу) та країною-реципієнтом (суб'єктом господарювання – власником об'єкта інноваційної сфери) з приводу застосування капіталу для впливу на об'єкт інвестування з метою отримання економічного чи соціального ефекту.

Між двома суб'єктами процесу – міграції інноваційного капіталу, країною-донором і країною-реципієнтом, встановлюються відносини з приводу застосування капіталу для зміни. Перш за все, країна-донор переслідує мету більш вигідного застосування надлишкового капіталу, а країна-реципієнт – отримання економічного чи соціального ефекту шляхом розвитку інноваційної сфери.

Можливість встановлення вказаних відносин обумовлена зовнішніми і внутрішніми факторами. Розглянемо більш конкретно, які з названих факторів можуть забезпечити сприятливий інвестиційний клімат в країні-реципієнті.

Зовнішні фактори впливу на залучення інноваційного капіталу для країни-реципієнта – це ті фактори, що сприяють/запобігають прийняттю рішень інвесторів щодо інвестування інноваційного капіталу в певну країну і не залежать безпосередньо від країни-реципієнта (географічні, історичні, політичні, правові фактори, природні катаклізми).

Географічне розташування впливає на міграцію капіталу не лише для країни в цілому, а навіть на окремі регіони. Вирішальним фактором у прийнятті рішення щодо напрямку міграції капіталу відіграє елементарне сусідство регіонів, можливість транспортування наземними чи водними шляхами, особливості кліматичних умов країн, віддаленість від світових фінансових і культурних центрів, систем водопостачання, транспортного сполучення тощо.

За час становлення міграційних зв'язків вже історично (на фоні встановлення торговельних зв'язків, які коректувалися військовими та політичними конфліктами; заснування і функціону-

вання спільних підприємств, ТНК) між державами, регіонами, підприємствами сформувалися міграційні потоки капіталу, які підлягають перегляду і функціонують як одне ціле. У такому випадку домовленості між країнами проходили становлення разом з фінансовою і політичною системою з урахуванням особливостей обох країн.

Політичні фактори, які стосуються зовнішнього впливу залучення інноваційного капіталу, становлять результат проведення геополітики міжнародними організаціями і об'єднаннями. На інвестиційний імідж країни, на приток інвестицій можуть значно впливати рішення міжнародних організацій.

Правові фактори включають в себе закони і нормативно-правові акти щодо проведення інвестиційної політики, формування інвестиційного клімату діяльності іноземного інвестора, гарантії захисту прав і власності інвестора з боку країни-реципієнта, а також закони і нормативно-правові акти щодо можливості вивезення і оподаткування капіталу в країні-донорі.

На обсяг і напрямок притоку іноземного інноваційного капіталу до країни можуть вплинути *природні катаклізми*, через що можлива загибель людей, порушення сполучень транспортних і інформаційних та ін.

Внутрішні фактори – це фактори, які тією чи іншою мірою залежать від країни-реципієнта, і сприяють/запобігають прийняттю рішень інвесторів щодо інвестування інноваційного капіталу в цю країну. До них належать: рівень розвитку продуктивних сил; науково-технічна база; правові та адміністративні фактори; географічне розташування країн; рівень соціального розвитку та людський фактор. Перелічені фактори впливають як на країну-донора, тобто на прийняття рішення власника капіталу щодо інвестування, так і на країну-реципієнта – щодо прийняття рішення стосовно проведення інвестиційної політики.

Одним з основних внутрішніх факторів залучення інноваційного капіталу є *рівень розвитку продуктивних сил* країни-реципієнта та країни-донора. Різни-

ця рівня продуктивних сил спонукає інвесторів інвестувати свій капітал у країну-реципієнта для розробки чи впровадження інноваційного продукту в таких випадках:

– менш розвинуті продуктивні сили в країні-реципієнті з метою впровадження інноваційних технологій у виробництво більш високого рівня;

– більш розвинуті продуктивні сили в країні-реципієнті з метою ліквідації браку коштів (і можливо перейняття досвіду);

– дешевші фактори виробництва, що беруть участь в організації інноваційного виробництва.

Науково-технічна база, перспективи її розвитку; політика розвитку держави і визначення перспективних галузей; науковий потенціал країни, наявність і система функціонування науково-дослідних бюро; якість освіти у вищих і професійних освітніх закладах, є джерелом створення інноваційного продукту і стає ключовим фактором у рішенні щодо інвестування інноваційного капіталу.

Інвестування в інноваційну галузь потребує довгострокових, капіталомістких проектів з високим ступенем ризику з можливістю отримання прибутку через декілька років. Тому, в першу чергу, увагу інвесторів привертають країни з високим науковим потенціалом і добре розвинутою науково-технічною базою.

Особливість *правових факторів* полягає у стабілізації, передбачуваності політичної системи в різних сферах.

Забезпечити сприятливий інвестиційний клімат може формування прозорої і однозначної законодавчої бази, яка буде надавати гарантії інвесторам.

Значний вплив мають економічні складові: макроекономічна сфера, стабільність якої залежить від наявності фінансових ресурсів, банківської системи; показник ВВП; рівень інфляції; купівельна спроможність споживачів.

Одним із значних *адміністративних факторів* є надання певним регіонам статусу вільної економічної зони. Кожен регіон має чітко володіти інформацією щодо внутрішнього науково-дослідного потенціалу, наявних можливостей і про-

блем у розвитку високих технологій. Така інформація стане підґрунтям для прийняти рішення щодо надання певному регіону статусу вільної економічної зони для інноваційного капіталу.

Політичні фактори полягають в особливості проведення внутрішньої політики держави, приналежності правлячих партій до певних політичних груп, і, безперечно, послідовність, передбачуваність і стабільність політичних дій, які відбуваються в країні.

Географічне розташування як внутрішній фактор означає місце розташування науково-дослідних бюро або майбутнього підприємства всередині країни. Інноваційні проекти, що надає країна-реципієнт на розсуд іноземним інвесторам, мають передбачати зручне місце розташування, наявність в регіоні розвинутої транспортної та інформаційної інфраструктури. Також при розробці інноваційного проекту, що планується впроваджувати за допомогою іноземного інноваційного капіталу, необхідно зважати на географічне розташування даного регіону в країні і наближеність його до кордонів певних країн і їхні особливості.

Рівень *соціального*, культурного розвитку країни-реципієнта визначає майбутніх партнерів і співробітників іноземного інвестора. Розвинута соціальна сфера, високий рівень соціального забезпечення визначають місце людини у суспільстві, а відтак, і місце країни у світовому середовищі, що характеризує рівень позитивності країни-реципієнта.

Кількість населення пенсійного і працездатного віку, рівень освіти і кваліфікації, забезпеченості і прагнення до покращання рівня життя – ці та інші фактори можуть змусити шукати власника капіталу більш дешево чи більш кваліфіковану робочу силу, а приймаюча країна буде лібералізувати умови залучення іноземного капіталу з метою підвищення кваліфікації і соціального рівня місцевого населення.

Рівень соціального забезпечення є і ризиковим фактором для країни-реципієнта. У випадку слабого соціального забезпечення іноземному інвестору може бути вигідно скористатися робочою си-

люю, яка буде потребувати менше витрат, ніж в розвинутих країнах.

Людський фактор полягає у сукупності розумових навичок та духовних установок, способу мислення нації країни-реципієнта, тобто особливостей менталітету і рівня культурного виховання.

Залучення і використання прямих іноземних інвестицій передбачає співробітництво національного виробника і іноземного інвестора, що вимагає від національного виробника дотримання ділової етики, чіткості і прозорості в спільній роботі.

Ментальні особливості різних країн досить значні, аби не зважати на їх наявність. Країни, які мають категорично різні стійкі релігійні, політичні чи расові відмінності можуть виявити вагомі перешкоди на шляху встановлення міжнародних відносин, міграції капіталу навіть за умов сприятливого інвестиційного клімату за всіма вище переліченими факторами.

Разом з глобальними інтеграційними процесами, формуванням економічних і політичних союзів, завжди будуть стояти дискримінація рас, неприйняття іншої віри, політичних переконань та ін.

Кожен з перелічених вище факторів так чи інакше підпорядковується певною мірою людському фактору – суб'єкту господарювання з його суб'єктивною думкою – людині з певним менталітетом.

Масштаби і важливість міжнародного переміщення капіталів досягають сьогодні такого рівня, що даний процес можна розглядати як особливу форму міжнародних економічних відносин. Сучасні темпи зростання експорту капіталу в усіх його формах випереджають темпи зростання товарного експорту і темпи зростання ВВП у промислово розвинутих країнах.

В умовах формування інноваційно-інвестиційної моделі економічного зростання України доцільно розглядати прямі іноземні інвестиції як головний вектор економічної глобалізації, матеріальну основу формування і розвитку інноваційного сегмента в сучасній ринковій економіці.

Тому у формуванні сприятливого інвестиційного клімату для припливу інноваційного капіталу мають застосовуватися державні і ринкові методи регулювання з урахуванням зовнішніх і внутрішніх факторів.

Список використаної літератури

1. Програма розвитку інвестиційної діяльності на 2002–2010 роки. №1801, 28.12.2001, Постанова, КМУ. – www.rada.gov.ua
2. Концепція Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2008–2012 роки». N 381-р від 6 червня 2007 р. КМУ. – www.rada.gov.ua
3. Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України. – <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Економіка знань: виклики глобалізації та Україна: монографія / ред.: А.С. Гальчинський; С.В. Львовчкін; В.П. Семиноженко; Нац. ін-т стратег. дослідж. – К., 2004. – 261 с.
5. Геєць В. Україна в 2010 році: високотехнологічна країна чи сировинний придаток Заходу / В. Геєць, А. Гальчинський. – www.zn.ua/3000/3100/12073/
6. Meier Gerald M. Private foreign investment in developing countries: Policy perspectives. – S.F., Calif.: International center for economic growth, 1995. – 42 p.
7. Гаврилюк О.В. Іноземні інвестиції: НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин / О.В. Гаврилюк. – К., 1998. – 200 с.